

Lőrinczy Huba

EGY KUTYASÉTÁLTATÓ IRODALMÁR TŰNŐDÉSEI

(A kutyasétáltató irodalmár csak és kizárólag irodalmár; ismeri készültségének és illetékességének határait. Nem téveszti össze magát a hivatásos, nagy tudományú és fölöttébb határozott jövőkutatókkal, amiként tisztában van azzal is, hogy jelenének sem szakavatott elemzője, hanem csupán megélője, szemlélője, együgyű kommentálója volna. Tény, hogy a megélt, szemlélt, együgyűen kommentált jelen növekvő nyugtalansággal, sőt: riadalommal tölti el, a számára ijesztő kortünetekben rendre kortünetet lát, s ha arra gondol, hogy a jövő minden bizonyonnyal a jelen folytatása, "kiteljesítője" lesz, részint elborképp egy és semmi" (lásd Babits: *Esszék, tanulmányok* 1. Bp., 1978. 296., 297.). Mily nagyszerű volna, ha az elmentétek tökéletes egyensúlyban léteznének! Az volna a harmónia állapota. Még nagyszerűbb lehetne, ha már a kezdet kezdetén a Jó princípiuma és a vele rokon erők kerekedtek volna felül. Rendezett, áttekinthető, biztonságos világban élhetnénk, amely ismerné, de féken tartaná a Rosszat, a démonokat. Ámde létrejött-e valaha a tökéletes egyensúly, győzedelmeskedett-e valamikor - akár csak pillanatokra - az értelem, a rend, a világosság az ösztönök, a káosz, a sötétség ellenében? Márai szerint kétszeres megesett e csoda: Marcus Aurelius és Ferenc József idek és rendszerességnek; ki nem fejlőd eszmecsírák, kőszájén. Többször is állítja, s mindig hasonló szavakkal: az ő futamok, amelyek kutyasétáltatás közben rebbennek át az országlásuk az erkölcsi elvek, "a rendtartás" uralmát va- irodalmár eszméletén, ki Dolly nevű, gyönyörű, koromfekete középuszkárjának poráfogantyújába kapaszkodik, s fejcsóválva, de mosolyogva szemléli, mint iramlik szeretett ebe holmi kóborló macskák után. Iramlik, amíg a zsinór vissza nem fogja. A tündődések közepette felöltő idéze- tek pontosságát s lelőhelyét otthon persze ellenőrzi, illetőleg tisztázza a kutyasétáltató irodalmár. Aggályosan lelki- ismeretes ember, akár pedánsnak is mondható. J

A mi a világban történik, démonikus jellegű" - vélté élete alkonyán Márai Sándor (vö.: *Napló 1984-1989*. Toronto, 1997. 144.), ámde hasonló megjegyzései már jóval korábban is akadtak. Nincs kétség: e mondat a rossz, ártó szellemek, a gonosz, a sátáni erők eluralkodását tételezi. Azt, hogy a világban zajló eseményeket nem a Jó princípiuma kormányozza. Másnap, 1986. szeptember 14-én Márai visszatért a fenti megállapításhoz, kijelentvén: a démoni "... legalább olyan energia az életben - a magánéletben és a történelemben - mint a szándék és tervezés. A polgári életformákon éppen úgy áttör, mint törvényeken, államformákon". Vagyis a világtörténelem és a magánhistoria mintegy tükröt tart egymásnak: mindkettőben ugyanazon hatalmak vívják örökös küzdelmüket. A Jó és a Rossz. A racionális és az irracionális. A tudatos és az öntudatlan. Az értelem és az ösztönök. Az építés és a rombolás. A rend és a káosz. A ki-

számítható és a kiszámíthatatlan. A ellenőrizhető és az ellenőrizhetetlen. A megbabozható és a megbabozhatatlan. A biztonság és a bizonytalanság. A világosság és a sötétség. A fenséges és az alantas. Apolló és Dionüszosz. Egymást kizáró, egymást mégis föltételező erők. Önma- gukban nem, csakis párban létezhetnek. Úgy tetszik: a világnak s benne magánlétünknek csakugyan őselve, legfőbb mozgatója a dualizmus. Amint Babits mondatja *Játékfilozófiájának* Szókratészével: "A lét a kettőnél kezdődik", illetőleg: "A kettő csak akkor kettő, ha kétféle: más- képp egy és semmi" (lásd Babits: *Esszék, tanulmányok* 1. Bp., 1978. 296., 297.). Mily nagyszerű volna, ha az elmentétek tökéletes egyensúlyban léteznének! Az volna a harmónia állapota. Még nagyszerűbb lehetne, ha már a kezdet kezdetén a Jó princípiuma és a vele rokon erők kerekedtek volna felül. Rendezett, áttekinthető, biztonságos világban élhetnénk, amely ismerné, de féken tartaná a Rosszat, a démonokat. Ámde létrejött-e valaha a tökéletes egyensúly, győzedelmeskedett-e valamikor - akár csak pillanatokra - az értelem, a rend, a világosság az ösztönök, a káosz, a sötétség ellenében? Márai szerint kétszeres megesett e csoda: Marcus Aurelius és Ferenc József idején, volt a világban, a történelemben oly pillanat, amidőn a Jó triumfált. Higgyünk ebben, már csak azért is, mert az ellenkezőjére, a gonosz, a démoni, az alvilági diadalmára jóval több a példa. Szükségtelen a messze múltba tekinteni. Ezredvéghez közeledő századunkat újra meg újra átütötte a démoni. Mintha egyéb nem is történt volna benne. S nem csupán a háborúkban, világháborúkban, a bolsevizmus és a náciizmus irtózatossá kísérelésében tört át a démoni. Démoni lett minden. A béke is. A démoni beköltözött a jelenbe, a hétköznapokba, leigázta észrevétlen az egész világot. Nem könnyű fölismereni, mert gonddal álcázza réműletes, ördögi voltát. Nincs farka, patája, nem terjeng körötte kénkőszag - épp ellenkezőleg. Arca nyájas, ezer és egy vonzó alakot ölt, csábosnál csábosabb jelmezekben kelleti magát. Úgy hívják: korszerőség: Úgy hívják: technikai haladás. Úgy hívják: pénz. Úgy hívják: jólét. Úgy hívják: fogyasztás. Úgy hívják: birtoklás. Úgy hívják: önmegvalósítás. Úgy hívják: karrier. Úgy hívják: siker. Úgy hívják: hatalom. Úgy hívják: élvezet. Úgy hívják: szórakozás. Úgy hívják: kellemesség. Úgy hívják: verseny. Úgy hívják: rekord. Úgy hívják: divat. Ál-

név valamennyi. A démon valódi neve: eszményhiány. Még valódibb neve: nihil. Legvalóidibb neve: civilizáció. Oswald Spengler jóslata beteljesült: a fausti kultúra is civilizációba fordult át, visszavonhatatlanul, jöváthetetlenül. Eljött a kolossalitás, a megapoliszok, a technikai csodák, a gátlástalan manipuláció, a "panem et circenses" ideje. Minden eladó, minden megvásárolható. Praktikus észjárás kell, nem elmélyült gondolkodás. Jéghideg okosság kell, nem mérlegelő bölcsesség. Kibirhatatlan nyűg az állandóság, csak változás üdvözíthet. Múlt nincs, a jövő érdektelen — egy jövő van: a jelen. Új, újabb, legújabb. Gyors, gyorsabb, leggyorsabb. Nagy, nagyobb, legnagyobb. Drága, drágább, legdrágább. Felsőfok helyett túlzó. *Rekordok könyve*: álmok netovábbja. A kultúra - durva egyszerűsítéssel - a szellem, az elit műve volt. A minőség, az érték teremtett ideált, adott mintát és stílust. A civilizáció - durva egyszerűsítéssel - az anyag és a tömeg műve. A mennyiség, az értéktelen teremt ideált, ad mintát és stílust. A tömeg, amelynek lázadásáról Ortega y Gassetnek akadt magvas mondandója.

A civilizáció démona a tömegben ölt testet. A tömeg céljaiban, igényeiben, ízlésében, magatartásában. Mosolytalan, konok, éhes arcok sokasága az utcákon, az autók kormányánál, mindenütt. A vonások eltérnek, a típus, a viselkedés, a viselet ugyanaz. "Légy önmagad!" - tanácsolta hajdan Nietzsche, Oscar Wilde, Herman Hesse. Ne légy önmagad! - parancsolja a civilizáció démona. Légy olyan, mint a többiek! Különbözöm, tehát vagyok - mondta (állítólag) Ignotus. Azonos vagyok, tehát vagyok - érzi korunk tömegembere, s büszkén gondolja hozzá: birtokolok, tehát vagyok, szórakozom, tehát vagyok, erőszakos vagyok, tehát vagyok. "... nem illik különbözni" - idézte az amerikai szentenciát már Ortega (in: *A tömegek lázadása*. Bp., 1995. 13. - Scholcz László fordítása). Világessmény lett az egyformaság: ételben, italban, öltözékben, életcélban. Nem teremteni, hanem fogyasztani. Nem szellemünket gyarapítani, hanem anyagi javainkat szaporítani. Nem befelé mélyülni, hanem kifelé terjeszkedni. Nem a munka ad értelmet a napoknak, hanem az élvezet. Nem magunkat kell megformálni, hanem a karrierünket. Csak a győzelem, a siker igazol, másodikkal lenni szégyen és vereség. Egyszóval: a semmitmondó, érvénytelen létezés az ideál, s a semmitmondó, érvénytelen létezés természetesen önmagát teszi kultusz tárgyává. A detronizált, elűzött régi istenek helyét új istenek foglalták el. A tömegnek teremtették őket, és a tömeg teremtette őket, a saját képére és hasonlatosságára. A fausti kultúrának volt Madonnája. A fausti civilizációnak is van egy Madonnája. Bálványimádásra vágyakozóknak bálványok kellene. Vannak is. Topmodellek, popsztárok, labdamágusok, izomkoloszsusok, filmszillagok. A test-, a hang-, a szépségipar kitenyészette bábok, kreatúrák. A tömegember hiperbolizált példányai. Látszatra emberfölttek, valójában ember alattiak. Látszatra istenek, valójában démonok. Látszatra sokfélék, valójában egyfélék. Látszatra a civilizáció politeizmusát képviselik, valójában a civilizáció monoteizmusát. Az Aranyborjú imádatát.

Minden jel arra mutat: a démoni - sokadszor immár, de most alighanem véglegesen - áttört a világon. Minden jel arra mutat: a Jó s a Rossz egyensúlyában reménykedni ábránd. Minden jel arra mutat: a Jó áttörésében, felülkerekedésében reménykedni a legnagyobb ábránd. Isteni beavatkozásban, kollektív, így kötelező megváltásban higgyünk? Az kívülről jönne, holott az emberiségnek belülről, önmagából kellene kiforrnia az istenit. A szeretet világméretű eluralkodásában higgyünk? Ahhoz gyökeresen kellene megváltoztatni az ember - az emberiség - alaptermészetét. Vallások és nevelési rendszerek mindaddig képtelenek voltak erre, s épp most, a korszellem ellenében, a kíméletlen versengés évadján sikerülne a lélekcseré? Szeretni csak akkor lehet, ha nem akarok győzni és legyőzni, s ha tudom, hogy engem sem fenyeget a legyőzetés. Nincs hát megoldás, nincs semmiféle kigazolás? Nincs, ha a világegész, az emberiség felől szemléljük a dolgokat, ha nem figyelünk az *Édes Anna* Moviszter doktorára: "Csak Péter és Pál van. Emberek vannak. Nincs emberiség" (vö.: Kosztolányi Dezső: *Nero, a véres költő - Pacsirta - Aranysárhány - Édes Anna*. Bp., 1974. 769.). A megváltást Péterrel és Pállal, de leginkább magunkkal és magunkban kell kezdeni, s valószínűleg magunkkal és magunkban is fogjuk befejezni, ha valaha is befejezhető. Botorság azt gondolnunk, hogy a démoni csak a világból sugárzik mibélénk. Nem. A démoni belőlünk is sugárzik a világba. Ezt a bennünk lakozó, belőlünk sugárzó démonit kellene legelőször is tőlünk telhetően lebírni, megszelídíteni, a Jó uralma alá hajtani. Ne halljuk meg hát korunk szírihangjait, ne a civilizáció gyermekei legyünk, hanem a kultúra késő ivadékai! Nincs nagyobb bölcsesség, mint amire Voltaire *Candide*-ja jut: "... vár ám a munka a kertben" (lásd: *Candide-A vadember*. Bp., 1956. 136., 137. - Gyergyai Albert fordítása), nincs nagyobb feladat, mint meglelni - Lukács György szavával - a magunk "imaginárius Tahitijét" (vö.: Lukács: *Ifjúkori művek*. Bp., 1977. 115.). Jelképes szigetünkön formáljuk meg személyiségünket s életünket, jelképes kertünkben végezzük el napról napra munkánkat. Valósítsuk meg szigetünkön és kertünkben az erkölcsi elvek és a "rendtartás" uralmát! Mélyüljünk befelé, gyarapítsuk szellemünket, s evezünk át minél sűrűbben a szomszédos szigeteken kertjét művelő Péterhez és Pálhoz, hogy eszmét cserélhessünk, nyájasan társalkodhassunk velük a jóról, az értelemről, a világosságról. A démoni átjárta nagyvilággal nincs mit tenni. Arról viszont gondoskodhatunk - s nem akad emberibb teendő és misszió -, hogy kisvilágunk minél kevésbé legyen démoni.

(*Efféle kósza ötletek, szeszélyes rögtönzések, kurta és rapszodikus futamok rebbennek át a kutyasétáltató irodalmár eszméletén, amint Dolly nevű, gyönyörű, koromfekete középuszkárjának porázfogantyújába kapaszkodik, s fejszólva, de mosolyogva szemléli, mint iramlík szeretett ebe holmi kóborló macskák után. Iramlík, amíg a zsinór vissza nem fogja,)*